

Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos metai

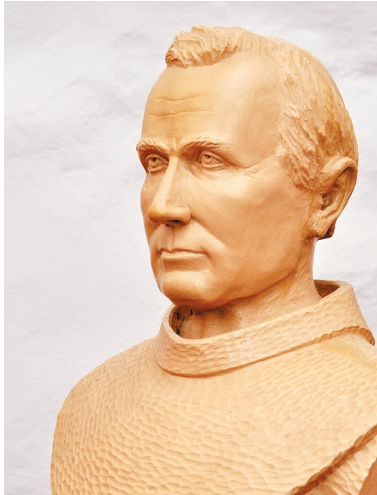
Pradėti kunigo pranciškono Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos pagerbimo metai

Daiva ÈERVOKIENÈ

Sausio 15 dieną Kretingoje įvyko mokslininko, botaniko, pedagogo, lietuvių kultūrinio sąjūdžio dalyvio, žemaičių raštijos veikėjo ir mokslo terminų kūrėjo, kunigo pranciškono Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos 250-ųjų gimimo metinių ir Lietuvos Respublikos Seimo paskelbtų jo metų atidarymas. Renginys pradėtas prie J. A. Pabrėžos paminklo Kretingos Viešpaties Apreiškimo Šv. Mergelei Marijai bažnyčios šventoriuje, po to vyko žymiojo vienuolio pagerbimo ceremonija Kretingos senosiose kapinėse prie kun. J. A. Pabrėžos kapo antkapinės koplyčios.

Tyliai paminėta iškili sukaktis

Kretingos muziejaus vyr. muziejininkė Jolanta Klietkutė sakė, kad 250-ąją J. A. Pabrėžos gimimo metinių minėjimui apibūdinti labai tinka dar 1950 metais Vaclovo Biržiūkos išleidyto leidinyje „Aidai“ parašyti žodžiai: „Tyliai praėjo kunigo Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos mirties sukaktis, lygiai kaip tyliai ir kukliai jis buvo prieš dimitą metų ir palaidotas“. Pasak muziejininkės, lygiai taip pat tyliai ir kukliai praėjo J. A. Pabrėžos OFS 250-asis gimtadienis. Toks jausmas, kad Dievas, matydamas jo begaliną kuklumą ir nusipėminimą, net karantiną priderino tam, kad gimtadienis būtų be jokios pompastikos, dvišioje ramybėje. Nors virtualia erdvė diena užplūdo daugybę publikacijų, skirtų Jurgio Pabrėžos metų atidarymui, tačiau Kretingoje, prie žemaičių dventorjo kapo susirinko tik artimiausieji – broliai pranciškoniškai bei saujelė kretingiškiai – ir saugiai, per reikiamą atstumą, pasklido po kapines. Jau nuo ryto J. A. Pabrėžos kapą lankė pavieniai žmonės, degė daugybė paliktų žvakelių. Broliai pranciškoniškai malda pagerbė jo atminimą, broliškai Bernardas Belickas skyrė jam eilėrašėio posmą, J. A. Pabrėžos universitetinės gimnazijos mokytoja Ramunė Masiokienė atnešė gėlių puokš-

T. Jurgis Ambraziejus Pabrėža (skulptorius Petras Kalenda (Salantai, Kretingos r.), apie 1936 m., saugomas Kretingos muziejuje

ta... Minėjime dalyvavo ir 3 pasauliečiai pranciškoniškai, Kretingos rajono savivaldybės Kultūros ir sporto skyriaus vedėja Dalia Ėinkienė, specialistė Asta Pocienė.

Rūpinkis visur ir visada pagal Dv. Dvasios nurodymą nusipėminti. Nusipėminti dirdyje, mintyse, bodpiuose, visais darbais, – taip savo gyvenimo nuostatas yra uždavęs J. A. Pabrėža („Ryptai“, 1800). „Regis vykdamas šprikakmą ir vyko renginys“, – pastebėjo muziejininkė J. Klietkutė.

Biografijos detalės

Kunigas pranciškonas J. A. Pabrėža (1771–1849) – klausytojus uždegantis oratorius ir pamokslininkas, šv. Valgus XIX amžiaus botanikas, pedagogas, lietuvių kultūrinio sąjūdžio dalyvis, žemaičių raštijos veikėjas ir mokslo terminijos kūrėjas, jautrus gydytojas ir farmacininkas – šėnė ypae svarb indėlė Lietuvos mokslą, dvišimā, socialinābei dvasināgyvenimā.

Jis gimė 1771 m. sausio 15 d. Veišo kaime, Lenkimo parapijoje, Kretingos apskrityje Jono Pabrėžos ir Ropės Baupinskaitės-Pabrėpienės deimioje, kurioje upaugo 7 vaikai. Spėjama, kad Jurgio tėvas buvo ūkininkas, laisvas nuo baudpiavos, gal net bajoras, nes J. A. Pabrėža „Ryptuose“ pasipa-

da nesigirti savo kilme. Lotyniškai bei lenkiškai savo pavardarašė Pabrez, žemaičių pasirašydavo Pabreza arba Pabeza. 1786–1791 metais mokėsi Kretingos gimnazijoje, apie 1791–1794 metus studijavo medicinā, botanikā, klausė teologijos paskaitos Lietuvos Didiosios Kunigaikštystės vyriausiojoje mokykloje (dabar Vilniaus universitete). Manoma, kad 1794 metais dalyvavo Tado Kosciūkos sukilime, jam pralaimėjus āmedicinos studijas Vilniaus universitete nebegrāpo. 1794 metais āstojo āPemaieš kunigš seminarijā Varniuose, 1796 m. vasario 26 d. Pemaieš vyskupas Steponas Giedraitis Jurgā Pabrėpā ādventino kunigu.

Kun. J. A. Pabrėža 1796–1798 metais buvo vikaras Ėiluvos, 1798–1800 metais administratorius Raudėnš, 1800–1802 metais Tverš, 1802–1807 metais Plungės parapijose, 1807–1817 metais altarisas Kartenoje. Garsėjo kaip pamokslininkas, liaudies medicinos pinovas ir gydytojas. Kurā laikā mokytojavo Kretingoje, dėstė lotynš kalbā, gamtos mokslus, geografijā ir tikybā.

1816 m. gruodpio 7 d., būdamas 45 metų, J. Pabrėža āstojo āKretingos Treiešjā pranciškonš (tretininkš) ordinā, po metų pabaigas noviciatā, 1817 m. gruodpio 9 d. iškilmingai davė ampnuosius āpadus, gavo tėvo Ambraziejaus vardā ir gyveno bernardinš vienuolyne. Atsidėjo homiletikai, botanikai, liuanistikai, pedagogikai, medicinai ir kitai veiklai iki pat mirties 1849 metais.

Moksliniai darbai

Ėiandien kun. J. A. Pabrėža pelnytai vadinamas lietuviš botanikos tėvu. Jis sukūrė ir pagrindė lietuviškā botanikos mokslo terminijā, vartojamā iki diol. Jis yra sisteminio, mokslinio, didžiausio per visā XIX ampiaus Lietuvos mokslo istorijā botanikos veikalo „Taislius augyminis“, parašyto 1843 metais lietuviškai (žemaitiškai) ir 2003–2015 m. išeisto Lietuvoje, ātraukto ā UNESCO nacionalinā dokumentinio paveldo registrā „Pasaulio atmintis“, autorius. Jo palikimas – botanikos ir fitoterapijos srities rankraēiai, sudarantys apie 4 tūkst. puslapiš, – ėiandien yra laikomi vertingu mokslinio tyrimo objektu. Savo rankraēius kun. J. A. Pabrėža skyrė tiems, kuriuos jis gydė: „Skiriu savo darbā patogumui ir gelbėti sveikatā tš, kurie arti neturi vaistinš ar daktaro, bet ir skurdpiiai gyvena ir anksti mirti turi“. Kun. J. A. Pabrėža 1831–1834 metais parašė pirmājā lietuviškā (žemaitiškā) geografijos vadovėlā „Geograpyje (Ėemiuraszts)“, kurio rankraēio perrašas skelbiamas 2019 metais lietuviš kalbos instituto išeistoje knygoje „Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos Geografija“.

Kun. J. A. Pabrėža yra lietuviš (žemaičių) bendrinės kalbos kūrėjas, mokyklos ugdyti rašomājā bendrinā žemaičių kalbā pradininkas, iniciatorius. Jis sukūrė savitā žemaičių kalbos gramatikā ir rašto sistemā, normino žemaičių tarmes ir kūrė bendrinā rašomājā žemaičių kalbā. XIX ampiaus pirmojoje pusėje buvo Kretingos bernardinš vienuolyne veikusio neformalaus lietuviš (žemaičių) kultūros centro idėjinis vadovas ir ideologas. Jo ir jo mokiniš (sekėjš) pastangomis buvo sukurtas lietuviš (žemaičių) bendrinės (standartinės, literatūrinės) kalbos projektas, upmo-

Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos tapyti per procesijas neđami paveiksłai

Jolantos KLIETKUTÈS nuotrauka

jo dydpiu neturėjas lygiš Lietuvoje. 2019 metais J. A. Pabrėžos sekėjš (Simono Groso, Juozapo Butaviėiaus, Simfronijaus Ėabakeviėiaus) rankraēiš kolekcija „Neformali liuanistinė mokykla Kretingos bernardinš vienuolyne XIX a.“ ātraukta ā UNESCO nacionalinā dokumentinio paveldo registrā „Pasaulio atmintis“.

Palikimas dvasiai auginti

Kun. J. A. Pabrėža yra reikšmingos dvasinės literatūros ir stambiš pamokslš rinkiniš, tokiš kaip „Mokslš Rodās Ko reykh Norā Gerš smerdziš nšumyrti (1844 m.), Rekolekcyjys dvasiszkas i tris dynas padalytas“ (1846); „Parkratymas tān sūuėines“ (1846); „Kninga-Tšr;ti sawiey Kozonius šnt nekšriu Nedielys Dynu“ (1822) „Pamoksišay Wayringosy Materyjosy“ ir kitš autorius. Jo rankraētinis paveldas saugomas Lietuvos atminties institucijose, ėiandien sėkmingai tarnauja mokslinio papėnimo tikslams ir yra publikuojamas.

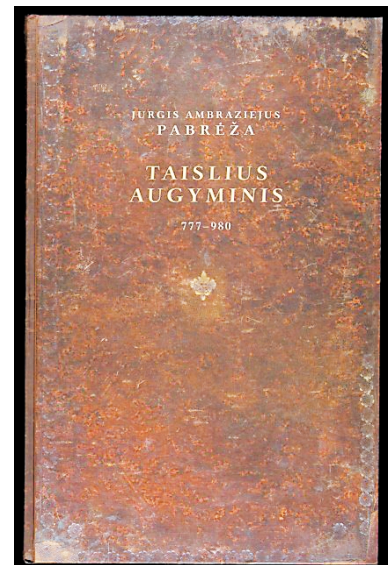
Apie jo gydymo metodikā galime sprāsti iš lietuviš (žemaičių) kalba išeistš jo knygelis apie vaistinius augalus, āvairis dāpnš ligš gydymā. Kun. J. A. Pabrėža pamoksluose daug ir labai suprantamai kalbėjo apie sveikā gyvenšnā ir kasdienā higienā, pmogaus atsparumo āvairioms ligoms kšrimā, pagarbš kasdienāvyro ir moters santykā vaikš auginimā, sielos ramybā Kun. J. A. Pabrėžos pamokslai laikomi ėaltiniš žemaičių paproėiams papėinti, nes tam juose buvo skiriama daug dėmesio.

Kun. J. A. Pabrėžos gyvenimas ir veikla nuđviesta Viktoro Gidpiūno monografijoje „Ambroziejus Pabrėža – Ėv. Pranciškaus dvasios sūnus“, moksliniai darbš tyrinėjimai paskelbti Giedriaus Subaėiaus studijoje „J. A. Pabrėžos žemaičių kalba“, Antano Salio, Vaclovo Biržiūkos ir kitš veikaluose.

Āampinimas Kretingoje

1895 metais pranciškonš vienuolyno gvardijonas br. Feliksas Rimkeviėius ant kun. J. A. Pabrėžos kapo pastatė dvišaus granito krypiš. 1933 metais vienuolyno gvardijonas Augustinas Dirvelė OFM ant kapo pastatė neogotikos stiliaus mšrinākoplyėiā, kurios viduje, galinėje sienoje, yra aliejiniis dāpais tapytas paveiksłas „Ėvė. M. Marija, Nuolatinė Gelbėtoja“. Senieji kretingiškiai pasakojo, kad koplytėlės sienoje t. A. Dirvelė āstatas paties kun. J. A. Pabrėžos tapytā paveiksłā.

1933 metais pastaėius pranciškonš gimnazijā, vienuolyno sklype buvo suformuota gatvelė, kuriai suteiktas J. Pabrėžos vardas. 1949 me-

Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos botanikos veikalo „Taislius augyminis“ virėelis

tais sovietš valdpiā pakeitė pavadinimā ā J. Janonio (vėliau – ā S. Poleškaikino). Lietuvai atkšrus nepriklausomybā, 1989 metais gatvei sugrāpintas J. A. Pabrėžos vardas. Kretingoje jo vardu pavadinta ir gimnazija. 1988 metais J. A. Pabrėža kartu su Kretingos ākūrėju Jonu Karoliu Chodkeviėiumi bei Kretingos savininku, pirmosios vidurinės mokyklos ākūrėju, mšrinės statybos mieste pradininku Ignacu Jokūbu Masalskiu tapo pirmaisiais Kretingos rajono garbės pilieėiais. 1993 metais J. A. Pabrėžos kapas buvo paskelbtas respublikinės reikšmės istorijos paminklu (u. k. 10516), tais paėiais metais skverelyje prie baņnyėios pastatytas skulptoriaus Algirdo Boso, architekto Sauliaus Manomaiėio bronzinis paminklas, bylojantis apie kretingiškis meilā ir dėkingumā J. A. Pabrėžai. Daug Kretingos miesto gventojš laikš jādventuojū (nors oficialiai nėra paskelbtas net palaimintuojū), lanko jo kapā, meldpiā jo uptarimo ligose ir nelaimėse.

Kretingoje yra J. A. Pabrėžos gyvenimā maėiusis ir jaliudijanėis autentiškš daiktš. J. A. Pabrėžos sukomponuotas herbariumas, kabojas jo celėje, kuriame jis buvo āradas: „Dievas mato, laikas bėga, mirtis ateina, ampnybė laukia“, dabar jis saugomas Kretingos muziejuje. Dar būdamas studentu J. Pabrėža nutapė paveiksłā, kurio vienoje pusėje pavaizduota Nekaltai Pradėtoji Mergelė Marija, kitoje – ėv. Antanas. Studijš metais ėā paveiksłā J. Pabrėža neđiojo procesijoje, vėliau jis kabėjo celėje. Po kunigo mirties giminės paveiksłā išsaugojo, padovanojo muziejui. Jame saugomas ir J. A. Pabrėžos klauptas, o Kretingos pranciškonš vienuolyne iškili J. A. Pabrėžos celė.

(nukelta ā 30 p.)

Paminklas Jurgiui Ambraziejui Pabrėžai Kretingos Viešpaties Apreiškimo Ėvė. Mergelei Marijai baņnyėios dventoriuje (skulptorius Algirdas Bosas, architektas Saulius Manomaitis)

